

collaboration in Istanbul with the Ottoman Emperor, even after the making of a small independent kingdom of Greece in 1832. In fact it very much resembled the present Canadian situation. As there are French separatists in Quebec and French federalists in Ottawa, in the same way there were Greek separatists in Athens and Greek «federalists» in Istanbul, for ideological and not just opportunistic reasons.

However the main value of this work, which far exceeds its weaknesses, is that for the first time it gives us a very clear textbook of the last two centuries of the history of nearly the whole of this area of civilization lying in the middle of Eurasia, it situates the Balkans in the Near East where they really belong and bans from its vocabulary the illogical and confusing term of Middle East, which only came into vogue at the outbreak of the Second World War. It is highly desirable that in the near future a synthetic history of the Intermediary Region in modern times, including Russia, be written from the «inside» and not from the Western angle.

The bibliography of both volumes is not satisfactory. The once more repeated, although very weak, argument that «for practical reasons» it was necessary to limit it to works available in English, does not save it from criticism as useful books in English are not mentioned while others of highly doubtful importance are brought in.

DIMITRI KITSIKIS, Ph. D.

Professeur agrégé d'Histoire à l'Université d'Ottawa.

Αί περί ιδιοκτησίας απόψεις εν τη εκκλησία κατά τους τρεις πρώτους αιώνες

* Έκδοσις Πατριαρχικού Ίδρυματος Πατερικών Μελετών, Άνάλεκτα Βλατάδων 13, Θεσσαλονίκη 1972, σ. 201, υπό Άρχιμανδρίτου Νεκταρίου Χατζημιχαήλ.

Είς καλλιτεχνικήν και λίαν έπιμελημένην έκδοσιν έκυκλοφόρησε τελευταίως ή διδακτορική διατριβή του Πανοσιολογιώτου π.Ν. Χατζημιχαήλ, διδάκτορος Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου του Στρασβούργου, έχουσα ως θέμα: Αί περί ιδιοκτησίας απόψεις εν τη Έκκλησία κατά τους τρεις πρώτους αιώνες. Ή διατριβή αψη υπεβλήθη είς την Θεολογικήν Σχολήν του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και ένεκρίθη δημοφώς.

Ή έργασία περιέχει πρόλογον, εισαγωγήν και δύο κύριον μέρους, το όποιον είναι διηρημένον είς τρίασα κεφάλαια. Το πρώτον κεφάλαιον έχει ως αντικείμενον μελέτην το κοινωνικόν περιγρραμμά, όπως διεμορφώθη τούτο κατόπιν της άλληλεπίδράσεως του σημιτικού, ελληνιστικού και ρωμαϊκού πνεύματος είς το οικονομικόν και κοινωνικόν πεδίων της υπό εξέτασιν περιόδου. Είς το δεύτερον κεφάλαιον ό συγγραφεύς εξετάζει την προέλευσιν της ιδιοκτησίας και τους τρόπους άποκτήσεώς της. Είς το τρίτον κεφάλαιον γίνεται λόγος περί των τρόπων χρήσεως της άτομικής και κοινωνικής ιδιοκτησίας. Είς το τέταρτον κεφάλαιον έρευνώνται ό σκοποί της ιδιοκτησίας. Τέλος, εν έπιμειρω καταβάλλεται προσπάθεια διά μιάν σύντομον θεολογικήν αξιολόγησιν της ιδιοκτησίας. Αί είς την γαλλικήν γλώσσαν άποδοθείσαι σύντομοι σκέψεις του πανοσιολογιώτου συγγραφέως, επί του θέματος, άποτελούν πολυτιμότητα εν συμβολήν είς την γνώσιν των ορθοδόξων άπόψεων επ' αυτού των έτεροδόξων χριστιανών έρευνητών.

Ή όλη έργασία θεμελιούται επί των άποψεων των εκκλησιαστικόν πατέρων και συγγραφέων της υπό εξέτασιν περιόδου, χωρίς πρόσ τοιτο να άγνοούνται τά έθνικά πλαίσια εντός των όποιών έγεννήθησαν και άνεπτυχθησαν αί χριστιανική κοινότητες. Αί χριστιανική άπόψεις περί της ιδιοκτησίας, χωρίς να άποτελούν την συνισταμένην των έθνικων ιδεών των επικρατουσών κατά την περίοδον ταύτην, ύφίστανται άναμφιβόλως την έπίδρασιν των διαμορφώσασαι τελικούς ίδιον σύστημα άντιμετοπίσεως του θέματος αυτού. Ή άναφορά είς τς ιδέας αυτές και άντιλήψεις περί της ιδιοκτησίας βοηθεί τον συγγραφέα είς την καλύτεραν κατανόσιν των χριστιανικόν τοιούτων και τον όδηγεί είς την διατύπωσιν της διαμορφωσίσεώς των.

Σημειώτεον ότι εάν ή Άγία Γραφή και συγκεκριμένως ή Καινή Διαθήκη άποτελή την σταθεράν βάση επί της όποιας στηρίζεται ή θεολογική ανάλυσις ενός θέματος, όμως αυτή ή ίδια παρέχει έλάχιστα στοιχεία διά την κοινωνιολογικήν θεμελιώσιν του. Τοιουτοτρόπος ό έρευνητής είναι υποχρεώμενος να έρμηνεύση τά φαινόμενα επί τη βάσει των δεδομένων εκ της πράξεως, και να καλύψη τί αυτής, το θεωρητικόν κενόν το όποιον υφίσταται.

Διά της θεολογικο-κοινωνιολογικής έρεπίσεως του θέματος, νομίζομεν ότι ό πανος. συγγραφεύς έπέτυχε τον σκοπόν του και συνέβαλε μεγάλως είς την επιστημονικήν προαγωγήν του. Τόσον ή μέθοδος την όποιαν χρησιμοποιεί, όσον και ό τρόπος διά του όποιου ανάλυει τά επί μέρους θέματα, άνταποκρίνονται είς τάς έπιτημονικές απαιτήσεις. Χρησιμοποιεί δε πλουσίαν έλληνικήν και ξενόγλωσσον βιβλιογραφίαν.

Γενικώς τά κύρια σημεία της έργασίας αυτής είναι τά εξής :

I. Διαφώτισις επί του προβλήματος της εξαρτήσεως των περί ιδιοκτησίας άποψεων της Έκκλησίας άφ' ενός μεν εκ των οικονομικο-κοινωνικόν άντιλήψεων των διαφόρων τάξεων της έλληνορωμαϊκής κοινωνίας, άφ' έτέρου δε εκ της αρχαίας έλληνικής κοινωνικής φιλοσοφίας.

II. Διά της παρούσης μελέτης θεμελιούται επί τη βάσει της αρχαίας χριστιανικής παραδόσεως νέα κλίμαξα κριτηρίων ήθικής αξιολογήσεως της ιδιοκτησίας. Τονίζεται π.χ. υπό του συγγραφέως (σ. 117, 118) ή όμογένεια της ορθοδόξου πνευματικότητας και άπορρίπτεται ή προσφιλής είς τους έρευνητάς της Δύσεως διάκρισις έντολών και συμβουλών εν τη προοχή της κοινωνικής επιστημολογίας.

III. Ό συγγραφεύς δέχεται ότι δεν έγένετο άνευ όρων δεκτός ό θεσμός της ιδιοκτησίας υπό της Έκκλησίας των τριών πρώτων αιώνων. Ή ιδιοκτησία έβωθήρη υπό της Έκκλησίας ως ιστορικός θεσμός όστις δύναται να μεταβάλλεται άναλόγως των οικονομικο-κοινωνικόν άντιλήψεων εκάστης εποχής. Κατά την υπό εξέτασιν περιόδον ή εκκλησιαστική παράδοσις, εν άντιθεσι προς τους αιρετικούς, εν άν προκειμένω τους Γνωστικούς, παρουσιάζεται ως υπέρμαχος της μικρής ιδιοκτησίας και άντίθετος της κοινοκτημοσύνης, όσον και της άπειρορίστου αυξήσεως των υλικών αγαθών.

IV. Διά της ανά χειρας έργασίας διακαιοται ή εύκαμνία της Όρθοδόξου Καθολικής Έκκλησίας έναντι του κοινωνικού προβλήματος, ή άποφυγή δηλονότι υπό της Όρθοδόξης διατύπώσεως κοινωνικόν έγκυκλοκλίον, ως συμβαίνει είς την Δύσιν, προς άντιμετώπισιν των άναφυόμενων κοινωνικόν προβλημάτων. Ή Όρθοδόξος Έκκλησία συνεχίζουσα την παράδοσιν της Έκκλησίας των τριών πρώτων αιώνων θεωρεί το κοινωνικόν πρόβλημα ουχι ανεξάρτητον της βίσεως του περί Τριάδος δόγματος και του μυστηρίου της Έκκλησίας. Όθεν δέχεται ό πανος. συγγραφεύς την εκ της Τριαδολογίας διά της Έκκλησιολογίας μορφοποίησης της κοινωνιολογίας. «Ή βίσις δηλαδή του μυστηρίου της Έκκλησίας και ουχι ή μελέτη της κοινωνίας άπέτελει τον άκρογωνίον λίθον άνάπτυξεως της χριστιανικής κοινωνικής προβληματολογίας. Ή άντίθετος φορά, ή εκκλησιολογία εκ της κοινωνιολογίας, ύπηρεσεν άγνωστος εν τη αρχαία Έκκλησία» (σ. 178).

Πρόκειται περί μιός φιλοτίμου προσπαθείας ή όποία έξεπλήρωσε τον σκοπόν της και ή όποία δύναται να χρησιμεύσει ως άρετηρία δι' άλλας παρομοίας έργασίας ούτως όστε να τεθή ή βίσις διά την άνάπτυξιν μιός κοινωνιολογίας της ποιμαντικής και να δοθή πλέον το σύνθεμα διά την ανάλησιν μιός εισρηδ μελετών σχετικόν με την Κοινωνιολογίαν της Όρθοσκίας είς την χώραν μας.

A. TZANIMHΣ